

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

Samarqand-2023

ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

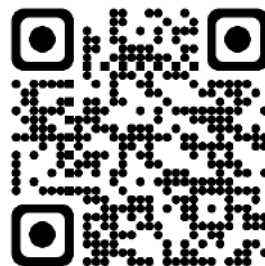
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Xalqaro ilmiy jurnal SamDU Kengashining majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan (2023-yil 25-aprel, 11-sonli qarori)

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2023

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
<p>Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i></p>	<p>Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i></p>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
<p>Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shavkat HASANOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent (O‘zbekiston);</p>	<p>Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abdusalom ARVASH – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon). Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Shahnoza XUSHMURODOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Mas‘ul muharrir: PhD Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston) Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston)</p>

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Заместитель главного редактора:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор,
ректор Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор,
проректор по научной работе и инновациям
Самаркандского государственного
университета имени Ш.Рашидова
(Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор,
проректор по международному
сотрудничеству Самаркандского
государственного университета имени
Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н.,
профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Шавкат ХАСАНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент
(Узбекистан);

Афгондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор
(Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдусалам АРВАШ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор
(Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор
(США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор
(Азербайджан).

Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент
(Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент
(Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир
БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ
(Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:

Juliboy ELTAZAROV

Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor:

Rokhila RUZMANOVA

*Candi. of philol. scien., Associate Professor
(Uzbekistan)*

EDITORIAL TEAM:

Rustam KHALMURADOV – Doc. of technic. scien., Professor, Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Hakim KHUSHVAKTOV – Doc. of physic. and mathematic. scien., Professor, Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Akmal AKHATOV – Doc. of technic. scien., Professor, Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Muslihiddin MUKHIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Ibodulla MIRZAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shukhrat SIROJIDDINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Suyun KARIMOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Murodkasim ABDIEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Shavkat KHASANOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Azamat PARDAEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Musa YULDASHEV – Candi. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Dilfuza DZHURAKULOVA – Candi. of hist. scien., Associate Professor (Uzbekistan);

Aftondil ERKINOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Kasimjon SODIKOV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Khamidulla DADABOEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Marufzhan YULDOSHEV – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Jabbar ESHANKUL – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Doc. of philol. scien., Professor (Uzbekistan);

Mardon BOLTAEV – Associate Professor (Uzbekistan);

Ali AKAR – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Abdusalam ARVASH – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Funda TOPRAK – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Musa Shamil YUKSEL – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Temur KOJA OGLU – Doc. of philol. scien., Professor (USA);

Hayrunnisa ALAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Varis CHAKAN – Doc. of philol. scien., Professor (Türkiye);

Almaz ULVI – Doc. of philol. scien., Professor (Azerbaijan).

Dilshod KHURSANOV – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);

Shahnoza KHUSHMURODOVA – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);

Dinara ISLAMOVA – PhD, assoc. prof. (Uzbekistan);
Managing editor: **PhD Zokir BAYNAZAROV**
(Uzbekistan)

Technical staff: **Rakhmatulla SHOKIROV**
(Uzbekistan)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Baş Editör:

Baş Editör Yardımcısı:

Juliboy ELTAZAROV

*Filoloji Bilimleri Doktoru, Prof. Dr.
(Özbekistan)*

Rohila RUZMANOVA

Filoloji Bilimleri Adayı, Doç. Dr. (Özbekistan)

BİLİM KURULU:

Rustam HALMURADOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Hakim HUŞVAKTOV – Fizik ve matematik bilimleri doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Akmal AHATOV – Teknik bilimler doktoru, Prof. Dr., Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Muslihiddin MUHİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

İbodulla MİRZAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şuhrat SİROCİDDİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Suyun KARİMOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Murodkasım ABDİYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Şavkat HASANOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Azamat PARDAYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Musa YULDAŞEV – Filoloji bilimleri adayı, Prof. Dr. (Özbekistan);

Dilfuza CURAKULOVA – Tarih bilimleri adayı, Doç. Dr. (Özbekistan);

Aftondil ERKİNOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Kasimcon SODİKOV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Hamidulla DADABOYEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Marufcan YULDOŞEV – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Cabbar EŞANKUL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Muhabbat KURBANOVA – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Özbekistan);

Mardon BOLTAYEV – Doç. Dr. (Özbekistan);

Ali AKAR – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Abdusalam ARVAŞ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Funda TOPRAK – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Musa Şamil YÜKSEL – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Timur KOCAOĞLU – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (ABD);

Hayrunnisa ALAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Varis ÇAKAN – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Türkiye);

Almaz ÜLVİ – Filoloji bilimleri doktoru, Prof. Dr. (Azerbaycan).

Dilşod HURSAVOV – PhD. Doç. (Özbekistan);

Şahnoza HUŞMURODOVA – PhD. Doç. (Özbekistan);

Dinara İSLAMOVA – PhD. Doç. (Özbekistan);

Sorumlu Editör: **PhD Zokir BAYNAZAROV**
(Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatullah ŞOKİROV**
(Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURKIY TILLAR DIALEKTOLOGIYASI

Dr.Öğr.Gör. Emrah YILMAZ

TÜRK DİLİNİN DİYALEKTAL TÜRLERİNİN TASNİFİNDE KULLANILAN SÖZ BAŞI /*y- /ÜNSÜZÜNÜN DURUMU 8

Yusupova Orziboni Sunnatovna

ADABIY TIL VA BADIY ASAR TILI XUSUSIDA 21

TURKIY XALQLARNING IJTIMOYIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

Mahkamoy TURSUNOVA

SAMARQAND VA ISTANBUL UNIVERSITETLARI ORASIDA HAMKORLIK VA BIRDAMLIKNING TARIXIY ILDIZLARI HAQIDA..... 27

Мусо Юлдошев

ЕВРОПА МАДАНИЯТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ҚАДИМГИ ТУРКИЙ ХАЛҚЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ 34

QIYOSIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIK

Латыпов Фарит Рафгатович

ЗАПАДНО-ПРАТЮРКСКИЙ СУБСТРАТ В ГЕТО-ФРАКИЙСКОМ ТЕКСТЕ ГТР-13, СОДЕРЖАЮЩЕМ ПАТРИОТИЧЕСКИЙ ПРИЗЫВ ПРОТИВ АГРЕССИИ РИМЛЯН, В СОПОСТАВЛЕНИИ С ЛЕКСИКОЙ ЛИТЕРАТУРНЫХ УЗБЕКСКОГО И КАЗАНСКО-ТЮРКСКОГО ЯЗЫКОВ 39

Salohiy Dilorom Isomiddin-kızı, Mamatkulov Pulat

NİZAMİ VE ZAHİRİDDİN MUHAMMED BABUR'UN EDEBİ-ESTETİK İLKELERİ..... 48

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Sayalı Cəfərova

MUSA CƏLİL TATAR ƏDƏBİYYATININ GÖRKƏMLİ NÜMAYƏNDƏSİ KİMİ..... 53

Ruzmanova Roxila

TURK TILIDA YARATILGAN LUG‘ATLAR TAJRIBASIDAN 58

Kaliev N.Sh., Zhalalova A.M., PhD T.Zhurgenov

VERBALIZATION OF THE "WORLD" CONCEPTOSPHERE IN THE LANGUAGE WORLDVIEW OF THE SUMERIAN AND ANCIENT TURKIC PEOPLES 72

Aynur Cəfərova

QƏDİM QIRĞIZ DASTANI OLAN “MANAS” DASTANINDA İŞLƏNƏN SAİT VƏ SAMİT FONEMLƏRİ..... 80

Axmad XASANOV

BADIY ASARDA TERMIN QO‘LLASH ZARURATI 85

Shokirov Raxmatulla Shavka o‘g‘li

TOPONIMLARNI O‘RGANISHDA ZAMONAVIY KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH 92

AZIZ MUSHTARIY!

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilm-u fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal, Samarkand State University named after Sharof Rashidov, “Turkological Studies” passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Semerkant Devlet Üniversitesi, uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организация Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. В журнале есть такие рубрики, как подиум редактора, исследования, научная информация, рецензия и признание, научная конференция, молодой исследователь, память, юбилей. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

BADIIY ASARDA TERMIN QO‘LLASH ZARURATI

Axmad XASANOV

PhD, assistent, Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti,

Samarqand, O‘zbekiston,

E-mail: ahmadhasanov23@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-0506-4615

Annotatsiya: Ba’zi tadqiqotchilar badiiy uslubda terminlardan foydalanishni noo‘rin, ortiqcha, ularni qo‘llash badiiy asar tilini murakkablashtiradi, deb hisoblashadi. Biroq so‘z san’atida nima ishlatilganligi emas, balki undan qanday maqsadda foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ya’ni badiiy nutqda yozuvchi yoki shoir tomonidan terminning qanday maqsadda qo‘llanishi e’tiborga molik. Muallif personajlarni qaysi o‘rinda, nima maqsad faoliyat yuritishiga qarab, badiiy tasvirdagi ijtimoiy hayotning talablari asosida termin va atamalarni qo‘llaydi. Badiiy asar matnida ifodalangan terminlarni o‘rganish orqali asardagi ijtimoiy-madaniy hayot va unda ro‘y beradigan voqealarni baholashimiz va xulosa chiqarishimiz mumkin. XIX asrdagi ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma’rifiy faoliyat badiiy matnda jonlantirilgan bo‘lsa, unda shu davrga xos termin va atamalar, antraponim va toponimlar ifodalanadi. Termin va boshqa tushunchalarning badiiy asarda qo‘llanilishi, asarning tub mohiyatini anglatish uchun detall- uslubiy vosita vazifasini undalaydi. Mazkur maqolada shu xususda so‘z yuritimiz.

Kalit so‘zlar: mavzu, kompozitsiya, xarakter, uslub, atama, termin, lingvokulturologiya, lingvopoetika, lug‘at.

НЕОБХОДИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРМИНА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ

Аннотация: Некоторые исследователи считают использование терминов в художественном стиле неуместным, излишним, их применение усложняет язык художественного произведения. Однако в искусстве слова важно не то, что используется, а то, для чего оно используется. То есть примечательно, с какой целью термин используется писателем или поэтом в художественной речи. Автор использует термины, исходя из требований общественной жизни в художественном образе, в зависимости от положения и назначения персонажей. Изучая термины, выраженные в тексте художественного произведения, мы можем оценить и сделать выводы о социокультурной жизни в произведении и событиях, происходящих в нем. Если в художественном тексте возрождена общественно-политическая, культурно-просветительская деятельность XIX века, то выражены термины и термины, антропонимы и топонимы, характерные для этого периода. Использование терминов и других понятий в художественном произведении мотивирует функцию подробно-методического средства передачи сути произведения. Об этом мы поговорим в этой статье..

Ключевые слова: предмет, композиция, характер, стиль, термин, термин, лингвокультурология, лингвопоэтика, лексика.

THE NEED TO USE THE TERM IN A WORK OF ART

Abstract: Some researchers consider the use of terms in artistic style to be inappropriate and unnecessary; their use complicates the language of the work of art. However, in the art of words, what is important is not what is used, but what it is used for. That is, it is noteworthy for what purpose the term is used by a writer or poet in artistic speech. The author uses terms based on the requirements of social life in an artistic image, depending on the position and purpose of the characters. By studying the terms expressed in the text of a work of art, we can evaluate and draw conclusions about the sociocultural life in the work and the events occurring in it. If the socio-political, cultural and educational activities of the 19th century are revived in the artistic text, then the terms and terms, anthroponyms and toponyms characteristic of this period are expressed. The use of terms and other concepts in a work of art motivates the function of a detailed methodological means of conveying the essence of the work. This is what we will talk about in this article.

Keywords: subject, composition, character, style, term, term, linguoculturology, linguopoetics, vocabulary.

Termin ham boshqa birliklar kabi badiiy asarda ma'lum bir zarurat natijasida qo'llanadi. Chunki badiiy asarda xarakter va mavzu uyg'unligini hosil qilishda til birliklaridan o'rinli foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, yozuvchining asosiy maqsadi o'quvchi tomonidan asar tilining psixologik jihatdan sodda tushunilishidir. Boshqa tomondan, terminlarning ilmiy, tarixiy, siyosiy ko'rinishlarga egaligi yozuvchiga davr muhitini ochib berishda qo'l keladi.

Terminlar ma'lum bir hududda istiqomat qiluvchi xalqning turmush tarzi bilan bog'liq holda shakllanadi. Binobarin, har qanday janrda asar yozgan yozuvchi terminni alohida e'tibor bilan tanlaydi, aniq lingvistik faktlarga tayanadi. Badiiy uslubda termin tanlashda ikkita muhim jihat mavjud:

1. Mazmun va maqsadga muvofiq termin tanlash.
2. Termining asarda joylashish o'rini to'g'ri belgilash.

Ushbu bosqichlarni amalga oshirish muallifning kommunikativ strategiyasining asosini tashkil qiladi. U kommunikativ strategiyaga asoslanib, qo'llanilayotgan til birliklarining vazifalari va ularning matndagi rolini belgilaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, aloqa strategiyasi universal tushunchadir. Bunday universallikning paydo bo'lishiga sabab funksional uslubda yozilgan matnda mavzu va muallif o'rtasidagi bog'liqlikdir. Shunday qilib, har qanday kuzatilishi mumkin bo'lgan fakt yozuvchi uchun mavzu bo'la olmaydi. Yozuvchi uchun haqiqiy mavzu – uning fikrlari va shaxsiy tajribalari. Bunday holda, mavzu tanlashda faqat fikrlashning o'zi yetarli emas. Demak, tafakkurning kuchli ta'siri natijasida vujudga kelgan tuyg'ular badiiy matn uchun mos material bo'lishi mumkin. V.A.Agranovskiy buni “muallif tushunchasi” deb ataydi. Kommunikativ strategiyada terminlardan foydalanishda asosiy lingvistik tamoyil o'quvchi va muallif tili o'rtasidagi mantiqiy aloqani yaratishdan iborat. Bunday aloqa natijasida terminlardan foydalanish ikki shaklda namoyon bo'lishi mumkin: keng va intensiv.

Keng foydalanish jarayonida atamalar guruh shaklida taqdim etiladi. Eng oddiy va ko'p qo'llaniladigan terminlar murakkabroq maxsus atamalar bilan teng bo'lib, oddiydan murakkabga talqin qilinadi.

Nutq kompozitsiyasida intensiv foydalanish jarayonida har qanday turdagi termindan foydalaniladi va uning izohi tushuntirilmaydi. Bu vaqtda nutq dinamik ravishda quriladi.

Terminlar adabiy tilning qaysi uslubida qo‘llanishidan qat’i nazar o‘ziga xos tuzilish strukturasi bilan ajralib turadi. Qaysi uslubda termin o‘zining qanday jihatlarini namoyon etishini aniqlash uchun har bir uslub doirasida alohida kuzatuv olib borish kerak. Terminlarning o‘ziga xos xarakterli tomonlari haqida so‘z yuritilganda u qo‘llangan matnga asosiy e’tibor qaratiladi. Badiiy uslubga oid matnda yozuvchining bir qancha maqsadlarini ro‘yobga chiqarishda terminlar keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, badiiy matnning asosiy xususiyatlaridan biri bo‘lgan tasviriylkni yanada oshirishda, ma’lum bir fikrni obrazli ifodalashda, nutqning qisqaligiga erishishda, badiiy tasvirga qo‘shimcha ma’no yuklashda terminlardan unumli foydalaniladi.

Demak, terminlar bir tomondan, realizm (haqiqat) yaratish vositasi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, asardagi muayyan vaziyatlarda badiiy tasvir vositalari (troplar) ni kuchaytiruvchi til birligidir. Ba’zan yozuvchilar asar mazmunini aniqlashtirish hamda o‘z g‘oyalarini ravshanlashtirish, aniqroq ifodalash maqsadida termin qo‘llashadi. Demak, asar g‘oyasini ochib berishga xizmat qiluvchi terminlar yozuvchi maqsadini tasvirlayotgan obrazining ijtimoiy qatlamiga oid yangi ma’lumotlar berish maqsadida qo‘llanadi.

Ba’zan badiiy nutq talabi bilan terminlar ko‘chma ma’noda ham ishlatilishi mumkin. Bunday vaqtda terminga stilistik vazifa yuklanadi hamda u nominativ funksiya bajaradi: asardagi obrazning xarakterini, psixologik olamini ochishga qo‘shimcha vosita bo‘lib xizmat qiladi. Termin muallifning mehnat faoliyati yoki kasbini badiiy tilda tasvirlash maqsadida faqat qo‘shimcha vosita sifatida ishlatiladi.

Terminlarning uslubiy xususiyatlaridan yana biri ularning baholash funksiyasini amalga oshirishidir. Badiiy baholashda muallif va uning terminlarga yondashuvi alohida o‘rin tutadi. Bunda, ya’ni har qanday termin vositasida baholashni amalga oshirishda asardagi subyekt-obyekt darajasi termin xarakteriga mos kelishi kerak. Masalan, ijtimoiy mavqeyidagi obraz salbiy xususiyatga ega bo‘lsa, uning nutqida fanning turli sohalariga oid maxsus terminlardan foydalanish noo‘rin hisoblanadi. Albatta, har bir tilda baho berish uchun maxsus til birliklari mavjud, biroq badiiy nutqda ularni ba’zan terminlar bilan almashtirish badiiy tafakkurning ta’sir kuchini oshiradi.

Ma’lumki, o‘zbek tilshunosligida badiiy matnda terminlarning qo‘llanish xususiyatlari ilk marta X.Shamsiddinov tomonidan “Badiiy nutqda terminlar” mavzusidagi nomzodik ishida tadqiq etildi. Olimning fikricha, “Badiiy nutqda terminologik lug‘atning qo‘llanishi hozirgacha maxsus tadqiqot obyekti bo‘lmagan. Shu bilan birga, fan va texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichida badiiy nutqning o‘ziga xos xususiyatlari sodir bo‘layotgan bunday leksik vositalardan sezilarli foydalanishni inkor etmaydi”[Шамсиддинов, 1984: 3]. Darhaqiqat, fan va texnikaning ma’lum sohalarida obyekt va hodisalarni nomlash, tegishli mutaxassislar tomonidan ma’lumot almashishda ishlatiladigan qo‘shimcha aloqa vositasi termin hisoblanadi. “O‘tgan asrning 80-yillarida ilmiy-texnik taraqqiyot va ilmiy-ommabop nashrlarning ko‘pligiga qaramay, terminga badiiy matndagi o‘ziga xos va begona tushuncha sifatida qaraladi”[Баринова, 2011: 197].

Badiiy nutqda terminning qo‘llanish masalasiga turlicha yondashuvlar mavjudligi sabab biz X.Shamsiddinovning nomzodlik dissertatsiyasiga to‘xtalib o‘tishni joiz deb bildik. Mazkur nomzodlik dissertatsiyasi ikki bobdan iborat. Birinchi bob “Terminning nominativ vazifasi” deb nomlangan bo‘lib, uch bo‘limdan iborat. Birinchi bo‘limda ilmiy va badiiy uslub haqida nazariy fikrlar berilgan. Olim uslublar haqida umumiy ma’lumot beradi va aynan ilmiy hamda badiiy uslubda kengroq to‘xtalishni maqsad qiladi. Chunki ilmiy va badiiy uslubda terminlarning

qo‘llanilish darajasi boshqa uslublarga qaraganda mahsuldor. Birinchi bobning navbatdagi bo‘limida badiiy nutqda termin qo‘llash masalasiga e‘tibor qaratiladi. Shuningdek, badiiy nutq, uning o‘ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritgan tadqiqotchi badiiy nutqda termin qo‘llash qonuniyatlarini ham yoritadi. Birinchi bobning so‘nggi bo‘limi terminning funksional-semantik sinonimlarining badiiy nutqda qo‘llanishi masalasi tadqiqiga bag‘ishlangan. Bo‘limda olim dastlab tilshunoslikda funksional-semantik sinonimlar haqida ma‘lumot beradi hamda badiiy asarlarda ularning qo‘llanishini terminlar misolida izohlaydi.

Ishning ikkinchi bobi “Terminning badiiy-obrazli vazifasi” deb nomlanadi. Bobda olim terminning semantik strukturasi, termin va o‘xshatish, termin va metafora, termin va epitet, termin va individual uslub masalalarini chuqur o‘rgangan. Olim terminlarning badiiy matnda poetik imkoniyatlarining kengligini, ular asar qahramonlarining nutqini individuallashtirish vositasi ekanligini asosli misollar yordamida isbotlaydi.

Badiiy nutqda terminlarning qo‘llanish xususiyatlarini tadqiq etarkan, X.Shamsiddinov shunday xulosalarga keladi: badiiy nutqda terminologik lug‘at ham nominativ, ham badiiy vazifani bajaradi, buning natijasida terminlarning funksional-semantik sinonimlari badiiy adabiyotda keng qo‘llaniladi, ayniqsa, she‘riyatda ularning qo‘llanilishi ekstralingvistik va psixolingvistik omillarga asoslanadi. Terminologik lug‘atning badiiy-majoziy funksiyada qo‘llanilishini o‘ziga xos va majoziy ta‘sirini badiiy nutqqa doimiy ehtiyojning natijasi sifatida baholash kerak. Terminning badiiy va obrazli qo‘llanilishi ekspressivlik va emotsionallikni yaratishga xizmat qiladi, muallifning ko‘rsatilgan voqealarga o‘z munosabatini (ijobiy yoki salbiy) ifodalash, tasvirlash obyektining ayrim o‘ziga xos xususiyatlari yoki fazilatlarini ajratib ko‘rsatish niyati bilan bog‘liq bo‘ladi. Munosabatni baholash termin denotatsiyasining jamoatchilik ongida qanday baholanishiga bog‘liq. Badiiy nutqda so‘z va atamaning badiiy va obrazli qo‘llanish mexanizmi tubdan farq qilmaydi. Farqlash so‘z ifodalagan tasvirning an‘anaviy xarakterida va atama ifodalagan tasvirning individualligida yotadi. Ammo agar ilmiy uslubda terminologik lug‘at asosiy element bo‘lsa va faqat nominativ funksiyani bajarsa, badiiy nutqda bu atama nominativ-ta‘riflovchi va badiiy-majoziy funksiyalarda-personajlarning nutq xususiyatlarini yaratish uchun ishlatiladi. Ikkinchi holda, u maxsus lug‘atga xos xususiyatlarni yo‘qotadi va keng tarqalgan so‘zlarga xos bo‘lgan barcha xususiyatlarni oladi [Шамсиддинов, 1984: 148].

Tarixiy yozma manbalar tili bevosita badiiy til ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning leksikasini o‘rganish, shu asosda davr tili xususiyatlarini umumlashtirish, taraqqiyot bosqichlarini aniqlash, hozirgi o‘zbek tiliga munosabatini belgilash, leksik-semantik jarayonlarni tahlil qilish, asar matnning o‘ziga xos jihatlarini ajratish, muallifning tildan foydalanish mahoratini, asar so‘z boyligini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu tufayli ham tilimizda tarixiy yozma manbalar tilida qo‘llangan terminlar maxsus o‘rganilgan. Xususan, “Qutadg‘u bilig”dagi ijtimoiy-siyosiy terminlar borasida H.Dadaboyev, I.Nosirov, N.Xusanov, G.Guliyeva kabi olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan[Дадабаев, 1991: 181]. Asar matnidagi ijtimoiy-siyosiy terminlar XI – XII asr muhitiga xos munosabatlarni, davlat tizimiga doir tushunchalarni ifoda etadi. 2013-yilda N.Abdulohatov, I.Toshpo‘latov, U.Nosirova, U.Jurabayevalar tomonidan “Devonu lug‘otit turk” asaridagi leksik birlik tadqiqi” nomli qo‘llanma chop etildi. Unda ham asar matnidagi leksik birliklar qatorida terminlar ham tahlilga tortilgan[Абдулахатов, Ташпўлатов, 2013]. XI-XV asrlarga tegishli turkiy yozma yodgorliklar tilida qo‘llangan terminlar H.Dadaboyev; A.Navoiy asarlarida qo‘llangan musiqiy terminlar S.Azizov; Bobur asarlari leksikasi Z.Xolmonova, A.Navoiy tarixiy asarlari leksikasi D.Abduvaliyeva; Y.X.Hojibning “Qutadg‘u bilig” asari leksikasi U.Sanaqulov, M.Xolmurodova; T.Malikning “Shaytanat” asarida

qo‘llangan terminlar D.Jamoliddinova; T.Malikning “Saodat saroyi” asarida qo‘llangan terminlar Z.Raximovalar tomonidan dissertatsiya, monografiya va maqolalar ko‘rinishida tadqiq etildi [Дадабаев, 1991: 186].

Qayum Karimov tomonidan “Devonu lug‘otit-turk”, “Qutadg‘u bilig” va “Hibat-ul-haqoyiq” asarlari bo‘yicha tuzilgan “Qadimgi turkiy til lug‘ati (X-XII asrlar)” ni ko‘zdan kechirar ekanmiz, unda ham davr tiliga oid qo‘llangan bir qancha terminlarni uchratdik. Lug‘at uch asar matniga asoslanib alifbo tartibida tuzilgan. Lug‘atning afzallik jihati shundaki, unda har qanday mavzuga oid terminlarning semantik tabiati haqida ma‘lumot olish mumkin [Каримов, 2009: 148]. Masalan,

AVZURIY bug‘doy va arpa unlari aralastirilib tayyorlanadigan taom (MK 1-162).

ASH I f. 1.ovqat, taom, ozuqa; don, xo‘rak.

AZGIYRAK quloqlari, tanasining ba‘zi yerlari qora echki, taka suratidagi bir turli kiyik (MK 1-162, 163).

AZGIYR 1. ayg‘ir (MK 1-121).

AG‘IYCHIIY ipaklik kiyim va matolarni saqlovchi; xazinachi, xazinador (MK 1-155).

AG‘IY qimmatbaho narsa, buyum; javohir, xazina: xazina urunsa kumush ham ag‘o‘ / yag‘o‘ boyno‘ yanchsa ketarsa chog‘o‘ - kumush va qimmatbaho javohirlar bilan xazina to‘ldirsa, yov bo‘ynini yanchsa, adovatga barham bersa (KBN 75a).

AG‘IYLQ xazina, gaznaxona: ago‘lo‘tssta qo‘lsa ago‘cho‘ seni / butun cho‘n bolub sen yuro‘go‘l koni - seni xazinaga xazinachi qilib tayinlasa, sen ishonchli, chin bo‘lib to‘g‘ri yurgin (KBN 150a). - Ar.9.

ARJU zooya. chiyabo‘ri, shoqol (MK 1-147).

Lug‘atda XI-XII asrga oid uch yirik asarlar matnida qo‘llangan so‘zlarning lug‘atida keltirilgan terminlar tahlilidan shu narsa aniqlandiki, o‘sha davrda ham turli kasb-hunar leksikasi, ijtimoiy hayotning turli ko‘rinishlariga xoslangan terminlar mahsuldor qo‘llangan ekan.

O‘zbek terminologiyasiga munosib hissa qo‘shgan tilshunos olimlardan biri H.Dadaboyevdir. Olimning nomzodlik dissertatsiyasi harbiy terminlar tadqiqiga bag‘ishlangan bo‘lsa, doktorlik dissertatsiyasida XI-XV asrlarga tegishli turkiy yozma yodgorliklar tilida qo‘llangan terminlar o‘rganilgan [Дадабаев, 1991: 186].

M.Solihning “Shayboniynoma” va Zahiriddin Boburning “Boburnoma” asari leksikasini o‘rgangan olim Z. Xolmonovanning tadqiqotlarida asar tilidagi terminlar masalasi ham e‘tibordan chetda qolmagan. Tilshunos olim terminlarni mavzuiy guruhga ajratib, ularning semantik-struktur va genetik tadqiqini amalga oshirgan. Mazkur tadqiqotlarda asarlar matnida qo‘llangan ijtimoiy-siyosiy, tarixiy, harbiy terminlarning etimologiyasi, struktur tuzilishi va mazmuniy tahlili amalga oshirilgan [Холманова, 2009].

M.Xolmurodova “Qutadg‘u bilig leksikasi” deb nomlangan dissertatsiya ishida asar leksikasini, xususan, unda qo‘llangan terminlarni maxsus o‘rgandi [Холмuroдова, 2019:29]. Mazkur dissertatsiyaning ikkinchi bobida tadqiqotchi asar tilida qo‘llangan ijtimoiy-siyosiy, harbiy, savdo-sotiq, tibbiy terminlarni tahlil qilgan. Olima doston tilida qo‘llangan leksik birliklarni o‘ttiz ikki mavzuiy guruhga bo‘lib o‘rganadi. Uning fikricha, “Qutadg‘u bilig” leksikasi muallif mahorati, mavzu talabiga ko‘ra ijtimoiy hayotning turli sohalariga doir tushunchalarni aks ettiruvchi so‘zlarni qamrab olgan. Asar leksikasi o‘ttiz ikki mavzuiy guruhni o‘z ichiga oladi. Ulardan eng faol qo‘llanganlari quyidagilar: ijtimoiy-siyosiy terminlar: mansab va lavozimni ifodalovchi terminlar (ayiči, bitigčī), diplomatiya terminlari (elčī, yumuščī); harbiy terminlar (yatyaq, pusuy); savdo-sotiq terminlari (satīy, ayiči); tibbiy terminlar (mitridus, čurni);

antroponimlar (Afrasiyab, Faridun); oziq-ovqat va ichimlik nomlari (lewāš, etmäk)”[Холмуродова, 2019: 59]. Darhaqiqat, doston matnida qo‘llangan har bir termin XI asr ijtimoiy hayotining barcha jabhalarini o‘zida aks ettiradi. Masalan, diplomatiya va savdo-sotiq terminlari o‘sha davrga oid savdo-sotiq munosabatlari, davlatlararo ijtimoiy-siyosiy aloqalar to‘g‘risida aniq ma‘lumot bersa, harbiy ishiga aloqador harbiy terminlar esa shaxs otlari, qurol-yarog‘, harbiy usul nomlarini ifodalaydi. Asar matnida tibbiyotga oid tushunchalarni bildiruvchi bir qator terminlar turkiy xalqlar taraqqiyotidagi tibbiy an‘anani o‘zida ifoda etgan. Demak, doston matnida qo‘llangan terminlar eski turkiy tilning so‘z fondi xususida muayyan xulosa chiqarishda, qardosh turkiy tillar leksikasining shakllanishidagi o‘rnini belgilashda muhim ilmiy ahamiyatga egadir.

Sh.Maxmaraimovaning “O‘zbek tili metaforalarining antropotsentrik tadqiqi (nominativ aspekt)” nomli doktorlik dissertatsiyasida o‘zbek tili terminologik tizimida metaforologik yo‘l bilan terminlarning hosil bo‘lishi alohida usul sifatida tadqiq etilgan[Махмараймова, 2020; 74].

O‘zbek adabiyoti namoyondalari sanalgan A.Muxtor, A.Qahhor, S.Ahmad, O.Yoqubov, O‘.Hoshimov, T.Malik, E.A‘zam, Sh.Xolmirzayev, X.Do‘stmuhammad kabilarning nasriy asarlari tarkibida qo‘llangan soha terminlari va kasb-hunar leksikasining lingvopoetik hamda lingvomadaniy xususiyatlari tadqiqiga bag‘ishlangan D.Jamoliddinovaning doktorlik dissertatsiyasida terminlar ham boshqa lug‘aviy birliklar singari yozuvchining individual-badiiy uslubini shakllantiradigan unsurlardan biri ekanligini ilmiy jihatdan asoslandi[Jamoliddinova, 2021:71]. Mazkur tadqiqot ishi to‘rt bobdan tashkil topgan. Ishning birinchi bobi “Termin, uning mohiyati va til tizimidagi o‘rni” deb nomlangan. Bob to‘rt bo‘limdan iborat. “Terminologik tizim xususiyatlari” nomli birinchi bo‘limda terminologik leksikaning tizim sifatidagi xususiyatlari yoritilgan. Ikkinchi bo‘limda termin va so‘z muammosi, navbatdagi bo‘limda esa termin va kasb-hunar leksikasining mushtarak va farqli jihatlari e‘tibor qaratilgan. Bobning so‘nggi “Terminlar qahramon nutqini individuallashtirish vositasi sifatida” deb nomlangan bo‘limda terminlar qahramonlarning nutqini individuallashtirishda faol ishlatilishi A.Muxtorning “Bo‘ronlarda bordek halovat” nomli asari misolida izohlangan.

Dissertatsiyaning ikkinchi bobi soha terminlarining lingvokulturologik xususiyatlari masalasiga bag‘ishlangan va unda terminlarga lingvokulturologik yondashuvning mohiyati ochib berilgan. Tadqiqotchi to‘g‘ri ta‘kidlaganidek, “...lingvomadaniy xususiyat ayrim terminlarda ham kuzatiladi. Til qonuniyatlaridan mukammal boxabar bo‘lgan mahoratli yozuvchi terminlarga lingvomadaniy vazifa yuklay oladi. Natijada termin lingvomadaniy birlik vazifasini bajarib, millatga xos bo‘lgan milliy madaniyat va o‘ziga xoslikni aks ettiradiki, kitobxon adibning nafaqat g‘oyasi, balki o‘zbek millatining an‘analari, urf-odatlariga haqida ham tasavvurga ega bo‘ladi. Bunda yozuvchi umumxalq tilidagi badiiy tasvirga muvofiq birliklarni tanlash, saralash va sayqallash asosida, lisoniy-badiiy qonuniyatlardan kelib chiqqan holda ularga yuklangan xilma-xil badiiy-estetik ma‘nolarni to‘g‘ri qo‘llash asnosida erishadi”[Jamoliddinova, 2021:18]. Tadqiqotchi o‘z fikrlarini *xorazmcha suzma palov, samarqandcha sofaki palov, surxandaryocha ugra palov* kabi taom nomlarida nafaqat milliylik, balki hududiy xoslanish ham aks etgani, ularda tilning milliy-madaniy o‘ziga xosligi yaqqol namoyon bo‘lgani bilan dallillaydi.

Mazkur tadqiqotda terminlar va kasb-hunar leksikasi til egalarining lisoniy ongi hosilasi sifatida milliy-madaniy xususiyatlarni namoyon qilishi bilan lingvopoetik ahamiyat kasb etishini ko‘rsatdi. Demak, terminlar xalq ongida shakllangan markaziy konseptlarning lisoniy ifodachisi hisoblanadi.

Iqtiboslar/Сноски/References/Kaynaklar:

1. Шамсиддинов Х. Термины в художественной речи: Автореф. дисс. ...канд. филол. наук. – Ташкент, 1984. – Б. 3.
2. Баринова Е.Е. Научный термин в современной художественной литературе (А.Битов, Н.Байтов, Л.Улицкая) // Критика и семиотика. – 2011. – Вып. 15. – С. 197.
3. Дадабаев Х. Общественно-политическая и социально-экономическая терминология в тюркоязычных письменных памятниках XI-XIV вв. – Т.: Ёзувчи, 1991. – С. 186; шу муаллиф. Старотюркская дипломатическая терминология в XI-XIV вв// Историко-лингвистический анализ лексики старописьменных памятников. – Т.: Фан, 1994. – С. 4-13. Дадабаев Х., Насыров И., Хусанов Н. Проблемы лексики староузбекского языка. – Т.: Фан, 1990. – С. 16-26. Guliyeva G.V. Karahanlı türkçesi bağlamında Kutadgu bilig va Atebetül-hakâyik’ ta sosyal-siyasi leksik birimler. Atebetü'l-hakâyik va ilk dönem. Türkçe islami eserler sempozyumu..-Ankara, 28-30 haziran, 2018.
4. Абдулахатов Н., Тошпўлатов И., Носирова У., Журабаева У. “Девону луғотит турк” асаридаги лексик бирлик тадқиқи”. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013.
5. Дадабаев Х. Общественно-политическая и социально-экономическая терминология в тюркоязычных письменных памятниках XI-XIV вв. – Ташкент: Ёзувчи, 1991. –186 с.;
6. Азизов С. А. Музыкальные термины, использованные в произведениях А.Навои. Вопросы русской и узбекской филологии. Ташкент, 1977;
7. Холмонова З. Рахимова З. Бадий матнда терминларнинг ўхшатиш сифатида қўлланиши. (Т.Маликнинг «Саодат саройининг калити» асари мисолида). Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3 (1 Part 1), 147–150;
8. Санақулов У. Юсуф Хос Ҳожиб асарларида қўлланган ижтимоий-сиёсий терминлар. Хорижий филология / Д.Абдувалиева. Алишер Навоий тарихий асарлари лексикаси. - Тошкент, 2017. – 20 б.
9. Каримов Қ. Қадимги туркий тил луғати (X-XII асрлар): “Девони луғотит-турк”, “Кутадгу билиг” ва “Ҳибату-л-ҳоқойиқ” асарлари бўйича. – Т.: Мумтоз сўз, 2009. – 148 б.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
  1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
  2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
  3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
  4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
  5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
  6. The abstract should be no more than 120-150 words.
  7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
  8. The article should be prepared in the following form:
    - a) Introduction;
    - b) Main part;
    - c) Results and Discussions;
    - d) Conclusions;
    - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
    - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
    - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilmfanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqanda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “**Turkologik tadqiqotlar**” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda *muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz* kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

JURNAL QUYIDAGI YO‘NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi;
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari;
- ✓ Turkiy tillar dialektologiyasi;
- ✓ Turk dunyosi geopolitikasi;
- ✓ Folklorshunoslik;
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoslik;
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pocha:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
  1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
  2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
  3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
  4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
  5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
  6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
  7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
  8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
    - a) Kirish (Introduction);
    - b) Asosiy qism (Main part);
    - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
    - d) Xulosalar (Conclusions);
    - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
    - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
    - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
  1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и внизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
  2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
  3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
  4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
  5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
  6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
  7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
  8. Статья должна быть подготовлена в виде:
    - a) Вступление (Introduction);
    - b) Основная часть (Main part);
    - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
    - d) Выводы (Conclusions);
    - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
    - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
    - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-egitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
  1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
  2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
  3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
  4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
  5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
  6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
  7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
  8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
    - a) Giriş (Introduction);
    - b) Ana bölüm (Main part);
    - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
    - d) Sonuçlar (Conclusions);
    - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
    - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
    - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov

ISSN 2992-9229

2023-yil 15-dekabrda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2023-yil 25-dekabrda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı – 6,56.

Adadı 30 nusxa. Buyurtma № 612

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229